

XXR investitsion siyosatining istiqboldagi tendensiyasi

Jasur Baxtiyor o'g'li Bobojonov

jasurbb@yandex.ru

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Annotatsiya: XXR investitsion siyosatining istiqboldagi tendensiyalari innovatsion rivojlanish, raqamli iqtisodiyot va yashil texnologiyalarga qaratilgan. Xitoy, yuqori texnologiyali sanoatga, sun'iy intellekt, biotexnologiya va energiya samaradorligi loyihalariga investitsiyalarni ko'paytirishga intilmoqda. "Bitta yo'l, bir jahon" tashabbusi doirasida, Xitoy global savdo va investitsiya hamkorligini mustahkamlashga qaratilgan strategiyalarni amalga oshiradi, bu esa mintaqalararo iqtisodiy integratsiyani kuchaytiradi. Shuningdek, Xitoy hukumatining "yashil" siyosatlari orqali ekologik barqarorlikka e'tibor qaratiladi. Investitsiyalarni ekologik jihatdan toza texnologiyalarga yo'naltirish, global iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashda muhim ahamiyatga ega. Umuman olganda, XXR investitsion siyosati jahon iqtisodiyotidagi o'zgarishlarga javob berish va global investitsiya oqimlarida muhim o'rinni egallash uchun innovatsion va barqaror yondashuvlarni qo'llaydi. Bu jarayon, nafaqat Xitoyning o'z iqtisodiy potentsialini oshiradi, balki global iqtisodiy rivojlanishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: innovatsion rivojlanish, raqamli iqtisodiyot, yashil texnologiyalar, yuqori texnologiyali sanoat, sun'iy intellekt, energiyani tejash, global savdo, mintaqaviy hamkorlik, iqtisodiy integratsiya, investitsiya oqimlari

Prospective trend of PRC investment policy

Jasur Bakhtiyar o'glu Bobojonov

jasurbb@yandex.ru

Tashkent State University of Oriental Studies

Abstract: The future trends of the PRC investment policy are focused on innovative development, digital economy and green technologies. China is seeking to increase investment in high-tech industries, artificial intelligence, biotechnology and energy efficiency projects. As part of the "One Road, One World" initiative, China will implement strategies aimed at strengthening global trade and investment cooperation, which will strengthen interregional economic integration. It also focuses on environmental sustainability through the Chinese government's "green" policies. Directing investments to environmentally friendly technologies is important in the

fight against global climate change. In general, the PRC's investment policy uses innovative and sustainable approaches to respond to changes in the world economy and take an important place in global investment flows. This process not only increases China's economic potential, but also has a positive effect on global economic development.

Keywords: innovative development, digital economy, green technologies, high-tech industry, artificial intelligence, energy saving, global trade, regional cooperation, economic integration, investment flows

Xitoyning iqtisodiy o'sishi asosan samarasiz bank tizimi tomonidan moliyalashtirilgan investitsiyalarning ko'payishi bilan qo'llab-quvvatlanadi. Bu tendentsiya 2008 yilda boshlangan moliyaviy inqirozdan keyin tezlashdi. 2009-2010 yillarda yalpi ichki mahsulot o'sishining uchdan ikki qismiga investitsiyalarning ko'payishi hissa qo'shdi. Xitoy ishchi kuchiga boy va uning mehnat kapitalining ishchi kuchiga nisbati ilg'or iqtisodlarga qaraganda ancha past bo'lganligi sababli, kamroq emas, balki ko'proq investitsiyalar kerak bo'lishi mumkin. Biroq, bu investitsiyalarning aksariyati xususiy emas, balki davlat sektoriga yo'naltirilgan. Bu o'z-o'zidan muammo bo'lmasligi mumkin. Xususiy sektor firmalariga, ayniqsa kichik biznesga investitsiyalar yirik davlat korxonalariga investitsiyalarga qaraganda ancha xavfli bo'lishi mumkin. Biroq, Xitoyda bank kreditlarining nomutanosib qismini birgalikda oladigan davlat korxonalari, odatda, bu investitsiyalar bo'yicha yuqori daromad keltirmaydi.

Xitoy hukumati o'zining o'sish modeli samarasiz va moliyaviy jihatdan xavfli ekanligini tan olib, iqtisodiyotni muvozanatlashtirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ydi. Bu degani:

1. Asosan investitsiyalar o'sishiga bog'liqlikni kamaytirish va uy xo'jaliklari iste'molini YaIM o'sishining asosiy omiliga aylantirish;
2. O'sishning katta qismi past malakali, kam maoshli ishlab chiqarishdan ko'ra xizmatlar sohasiga to'g'ri kelishini ta'minlash;
3. Bandlikni oshiradigan tarzda jismoniy kapital talab qiladigan o'sishdan uzoqlashish.
4. Uy xo'jaliklari iste'moli haqiqatan ham so'nggi yillarda o'sishning asosiy omiliga aylandi. Hozirda xizmat ko'rsatish sohasi yillik yalpi ichki mahsulotning yarmidan ko'prog'ini va umumiy bandlikning yarmiga yaqinini tashkil etadi.
5. O'sishni muvozanatlash maqsadi sari yo'l oson bo'lmasa-da, bu yo'l da sezilarli yutuqlarga erishildi: uy xo'jaliklari iste'moli o'sishning asosiy omiliga aylandi va hozirda xizmatlar sohasi ishlab chiqarishdan ko'ra muhimroq rol o'ynaydi.

1 jadval

2013 yildan 2023 yil iyunigacha Xitoyning chet eldagi investitsiyalari hajmi¹

Yillar	investitsiyalar hajmi, milliard AQSH dollari	umumiy investitsiyalar ulushi, %da
2013	9,83	2,49
2014	51,46	13,05
2015	53,67	13,61
2016	38,54	9,77
2017	40,53	10,28
2018	52,78	13,39
2019	46,24	11,73
2020	25,26	6,41
2021	22,14	5,61
2022	30,05	7,62
2023 (yanvar – iyun)	23,81	6,04
Jami	394,31	100

Xitoyning ishchi kuchi yoki uning 15 yoshdan 64 yoshgacha bo'lgan aholisi qisqarmoqda. 2030 yilga kelib, pasayish darajasi yiliga taxminan 1 foizni tashkil etishi kutilmoqda. Investitsion o'sishni tezlashtirish buni ma'lum darajada qoplashi mumkin, ammo ko'plab xavflar mavjud. So'nggi paytlarda nodavlat investitsiyalar o'sishining sekinlashishi hususan 2022 yilda davlat investitsiyalari ko'chmas mulk sektoridan tashqari asosiy kapitalga investitsiyalarning umumiy hajmining o'sishining asosiy qismini tashkil etishi xususiy korxonalar iqtisodiy va siyosiy sharoitlarni sezsalor, noqulay investitsiyalarni ko'paytirishni istamasligidan dalolat beradi.

Natijada investitsiya samaradorligi, ya'ni ishlab chiqarish resurslari birligiga to'g'ri keladigan mahsulot hajmi o'sishning dvigateli bo'lishiga olib keladi. So'nggi bir necha o'n yilliklar davomida Xitoy umumiy omillar samaradorligining o'rtacha 3 foizga o'sishini ta'minladi, ya'ni ishlab chiqarish omillari taklifining ko'payishi bilan bog'liq bo'lmagan o'sish va bu samaradorlik o'lchovning umumiy ko'rsatkichidir. Ammo so'nggi o'n yil ichida samaradorlikning o'sishi yiliga taxminan 1 foizgacha sekinlashdi. Agar investitsiyalar oqini pasayishi ishlab chiqarishmi pasayishiga va bu o'z navbatida Xitoyning iqtisodiy o'sishi susaytiradi.

Investitsion samaeadorlikni oshirish va past malakali ishlab chiqarishdan voz kechish zarurligini tan olgan holda, hukumat yaqinda "ikki tomonlama aylanish" kontseptsiyasiga asoslangan iqtisodiy o'sish siyosatini ishlab chiqdi, bu global savdo va moliyada doimiy ishtirok etishni ichki talabning ortishi bilan to'ldirdi, texnologik o'zini o'zi ta'minlash va mahalliy innovatsiyalar. Biroq, bu yondashuv qiyinchiliklarga duch keladi. Xitoy o'z tarmoqlarini modernizatsiya qilish uchun xorijiy texnologiyalarga ehtiyoj sezishda davom etmoqda va Qo'shma Shtatlar va umuman G'arb bilan iqtisodiy va geosiyosiy tafovutlar kuchayishi Xitoyning xorijiy texnologiya

¹ Muallif tamonidan China Global Investment Tracker. AEI. American Enterprise Institute // www.aei.org/china-global-investment-tracker/ asosida tayyorlandi. (murojaat sanasi 09.09.2024 yil)

va yuqori texnologiyali mahsulotlarga, shuningdek, eksport bozorlariga kirishini cheklashi mumkin. So'nggi paytlarda texnologiya, ta'lim va sog'liqni saqlash kabi sohalaridagi xususiy firmalarga hukumat tomonidan olib borilgan tazyiqlar tadbirkorlikka sovuq ta'sir ko'rsatdi.

Xitoy iqtisodiyoti Malayziya va Tailand kabi boshqa yuqori uchadigan Osiyo iqtisodlari boshdan kechirganiga o'xshash inqirozga yuz tutmoqda degan xavotirlar bor. Xitoyning umumiy qarzi ko'p yillar davomida jiddiy tashvish tug'dirmoqda. Vaqt o'tishi bilan uning hajmi iqtisodiyot hajmiga nisbatan ortib bormoqda, garchi yalpi qarz darajasi AQSh va Yaponiya kabi boshqa yirik iqtisodiyotlarnikidan oshmasa ham. Biroq, Xitoyda davlat qarzlarning nominal YaIMga nisbatan ulushi boshqa yirik iqtisodiyotlarga qaraganda pastroq. Xitoyda korporativ qarz darajasi yuqori, bu YaIMning taxminan 131 foizini tashkil qiladi. Ammo uning katta qismi Xitoyning milliy valyutasida ifodalanadi va uning mahalliy banklari va investorlari tomonidan saqlanadi, bu qarz xorijiy investorlar tomonidan ushlab turilgan va qarzning o'zi xorijiy valyutada, masalan, AQSh dollarida bo'lganidan ko'ra kamroq xavf tug'diradi.

Biroq, qarzlarning konsentratsiyasi investitsion muammolarni keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan ba'zi tarmoqlar mavjud, ayniqsa ko'chmas mulk sektori. Ko'chmas mulkka investitsiyalar Xitoy iqtisodiyotining asosiy toshiga aylandi va hatto boshqa tarmoqlar kurashayotganda ham uni barqaror saqlashga yordam berdi. Xitoy hukumati yer uchastkalarini quruvchilarga sotishdan xursand bo'lib, bu orqali davlat byudjeti daromadlarini ko'paytirmoqda va bir qator byudjet xarajatlari uchun imkoniyatlar yaratmoqda. Natijada, ko'chmas mulk narxlarining pasayishi yoki ko'chmas mulkning iqtisodiy faoliyatiga boshqa bosimlarning paydo bo'lishi boshqa tarmoqlarga, mahalliy hukumat moliyasiga va hatto uy boyligiga domino ta'siri bo'lishi mumkin.

Uy xo'jaliklari uchun ko'chmas mulk sektoridan kelib chiqadigan xavf iqtisodiy va siyosiy barqarorlikka ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan qo'shimcha zaiflik sohalarini yaratadi. Hukumat tomonidan rag'batlantirilgan uy-joy ipoteka kreditlariga oson kirish uy-joyga bo'lgan talabni kuchaytirdi va uy xo'jaliklari qarzining o'sishiga hissa qo'shdi va bu o'n yil oldingi yalpi ichki mahsulotning taxminan 30 foizidan 60 foizdan ko'proqni tashkil etadi. Ko'chmas mulk, shuningdek, ko'p jihatdan uy narxining o'zgarishiga duchor bo'lgan xitoylik uy xo'jaliklari uchun boylikning asosiga aylandi. Biroq, uy xo'jaliklarining umumiy qarzi ularning bank tizimidagi jami depozitlaridan kamroq.

Xitoyning qarz to'planishi asosan ichki jamg'armalar hisobidan moliyalashtirilganligi sababli, investitsiyaga umumiy moliyaviy xavf cheklangan. Ko'pgina asosiy kreditorlar va qarz oluvchilar hukumatga tegishli, ya'ni moliyaviy zarba moliyaviy inqirozga yoki o'sishning sekinlashishiga olib kelishi dargumon. Kapitalni taqsimlash tizimi buzilganligi sababli jiddiy samarasizlik va isrofgarchilik bilan bog'liq muammolar yanada dolzarbdir.

Qarz va aktivlar iqtisodiyot bo‘ylab qanday taqsimlanganligi juda muhimdir. Ko‘chmas mulk narxlarining qulashi so‘nggi paytlarda Country Garden va Evergrande Group kabi yirik mulkni ishlab chiquvchilar uchun moliyaviy muammolarga olib keldi va yana ko‘plab shunga o‘xshash yuqori qarzlilar va zaif balanslar xavflarga duch keldi. Ularga kredit beradigan ba‘zi moliyaviy institutlar ham xuddi shunday holatda. Biroq, bu yerda tizimli inqiroz haqida so‘z borayotgani yo‘q. Xitoyning eng yirik banklarining aksariyati davlat tomonidan nazorat qilinadi va ular qiyinchilikka uchragan korporatsiyalarga naqd pul in‘ektsiyasini taqdim etishi mumkin, garchi bu kelajakdagi muammolarni kechiktirishga yordam bergan bo‘lsa ham. Xitoyning bozor kuchlariga “*ko‘proq*” erkinlik berishga urinishidagi tebranishlar muqarrar, ammo hukumat kengroq moliyaviy inqirozlarning oldini olish uchun yetarlicha nazorat va resurslarga ega.

Ko‘pgina rivojlanayotgan bozor iqtisodiyoti tashqi qarzning yuqori darajasi, ayniqsa xorijiy valyutadagi qarzlilar tufayli qiyinchiliklarga duch kelmoqda, agar bu mamlakat iqtisodiyoti va valyuta kursi bir vaqtning o‘zida yomonlashsa, balans muammolarini keltirib chiqarishi mumkin. Ammo Xitoyning tashqi qarzi yalpi ichki mahsulotning 16 foizini tashkil qiladi va uning yarmidan kamrog‘i xorijiy valyutada ifodalangan.

Shunga qaramay, iqtisodiy va siyosiy noaniqlik moliyaviy tizimning qulashi va milliy valyutaning qulashiga olib kelishi mumkin bo‘lgan investitsiya chiqib ketishi bilan bog‘liq xavotirlarni kuchaytirmoqda. Ammo bu bo‘lishi ehtimoli kam bo‘lgan holatlardan biri, chunki bank tizimining aksariyat qismi hukumatga tegishli va moliyaviy vahima yuzaga kelgan taqdirda hukumat barcha depozitlarga kafolat berishi mumkin. Bank tizimining asosiy qismi ustidan to‘g‘ridan-to‘g‘ri nazorat qilish tufayli hukumat investitsion kapitalni yirik hajmda eksport qilish yo‘llarini to‘sisib qo‘ygani ham ahamiyatlidir.

Hukumat investitsiyalarni samarali taqsimlashni ta‘minlash uchun moliya sektorini isloh qilish va liberallashtirish zarurligini anglab yetganligi sezilmoqda. Moliyaviy tizimni tuzatish nafaqat xavf-xatarlarni boshqarish va ofatlarning oldini olish, balki kapitalni iqtisodiyotning yanada samarali, dinamik va bandlik yaratuvchi sohalariga yo‘naltirish uchun ham muhimdir. Xitoy moliya tizimida kredit portfeli davlat sektorida jamlangan banklar hukmronligicha qolmoqda. Bank tizimini tuzatish bank balansidan umidsiz qarzlarni tan olish va hisobdan chiqarishni, shuningdek, davlat korxonalarining o‘zini isloh qilishni, ularning bank kreditlariga ortiqcha bog‘liqligini bartaraf etishni talab qiladi.

Hukumat so‘nggi yillarda uy-joy va qimmatli qog‘ozlar bozorlaridagi o‘zgaruvchanlik epizodlarini boshqarishga urinar ekan, u bir necha bor bozorning o‘zini tartibga solishga imkon berib, bozor ishonchini saqlab qolishning qarama-qarshi pozitsiyasiga tushib qoldi, bu esa bozordagi tartibsizliklarning teskari ta‘siriga olib

keldi va Intervensiyaga bunday nomuvofiq yondashuv baʼzida allaqachon beqaror boʻlgan investor kayfiyatiga sezilarli darajada noaniqlik kiritadi va bozor oʻzgaruvchanligini oshiradi.

Xitoy soʻnggi yillarda uy-joy va qimmatli qogʻozlar bozorlaridagi oʻzgaruvchanlik epizodlarini boshqarishga urinar ekan, u bir necha bor bozorning oʻzini tartibga solishga imkon berib, bozor ishonchini saqlab qolishning qarama-qarshi pozitsiyasiga tushib qoldi, bu esa bozordagi tartibsizliklarning teskari taʼsiriga olib keldi. Intervensiyaga bunday nomuvofiq yondashuv baʼzida allaqachon beqaror boʻlgan investitsiyaga sezilarli darajada noaniqlik muhitini yaratadi va bozor oʻzgaruvchanligini oshiradi.

Bundan tashqari, bozorga yoʻnaltirilgan islohotlar, agar kengroq islohotlar bilan birga boʻlmasa, investitsiyaga salbiy taʼsir koʻrsatishi, oʻzgaruvchanlikni oshirishi va qoʻshimcha xavflarni keltirib chiqarishi mumkin. Xitoy oʻzining moliyaviy va boshqa bozorga yoʻnaltirilgan islohotlarini siyosatni ishlab chiqish jarayonida investitsion oshkoralikni oshirish, korporativ boshqaruv va buxgalteriya hisobi standartlarini yaxshilash hamda markaziy bank va tartibga soluvchilarning operatsion mustaqilligini oshirish bilan toʻldirishi kerak.

Hukumatning ikkita qarama-qarshi impulsini yarashtirish – investitsiya kiritalayotgan bozorlar uchun koʻproq erkinlik va hukumatning "barqarorlik va tartibni" saqlab qolish uchun aralashuvini saqlab qolish - qiyin muammolarni keltirib chiqaradi. Iqtisodiyotda hatto yaxshi niyatli islohotlarni amalga oshirish samarasizligi aniq boʻlgan iqtisodiyotda moliyaviy va iqtisodiy oʻzgaruvchanlikka olib kelishi mumkin boʻlgan oʻtish xavfini keltirib chiqaradi, ayniqsa hukumat bunday siyosat niyatlarini aniq bildirmasa va uy xoʻjaliklari va korxonalarini taxmin qilishda qoldiradi. Hozircha hukumat ushbu oʻtish xatarlarining ayrimlarini boshqarish uchun yetarli resurslar va siyosat maydoniga ega, biroq uning harakatlari va qiyin paytlarda bozorlarga toʻgʻridan-toʻgʻri aralashuvga urinishlari muammolarni yanada kuchaytirishi va uzoq muddatli oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Нигманов А. У. и др. ERKIN IQTISODIY ZONALARDA INVESTITSIYA FAOLIYATINI AMALGA OSHIRISHNING ASOSIY YONALISHLARI //ГЕОГРАФИЯ: ПРИРОДА И ОБЩЕСТВО. – 2020. – Т. 1. – №. 2.

2. Nigmanov A. U. XITOIY SANOAT TARMOQLARIDA ENERGIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISH TAHLILI //XXI Asr: Fan va taʼlim masalalari (XXI Век: Вопросы науки и образования). – 2024. – Т. 1. – С. 146-162.

3. Нигманов А. Xitoyning Oʻzbekiston va Markaziy Osiyo davlatlari energetika sanoatidagi manfaatlarini uygʻunlashtirish imkoniyatlarini //Узбекистан–стратегия

2030 с точки зрения молодых ученых: экономика, политика и право. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 126-136.

4. Нигманов А. УЗБЕКСКО-КИТАЙСКОЕ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО //Sharq ma'shali/Восточный факел. – 2022. – Т. 14. – №. 1. – С. 127-135.

5. United Nations Conference on Trade and Development.